

לשוננו לעם

עורך: חיים א' כהן

מתוך

כרך נא-נב, תש"ס-תשס"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

שמונים שנה אחרי אליעזר בן־יהודה

אישי נשיא ישראל, מר משה קצב, רעיית הנשיא, הגברת גילה קצב, אדוני שר המדע והתרבות מר מתן וילנאי, חברי האקדמיה עובדיה ואורחיה, מתכבד אני לפתוח את הישיבה החגיגית של מליאת האקדמיה המתכנסת ביום הזיכרון לאליעזר בן־יהודה כאחת ההתכנסויות המרכזיות של השבוע הזה, שמשרד התרבות פועל בו להגברת העניין והעיון בספרות העברית החדשה. יתברך משרד התרבות שראה לחבר את החיבור האמתי והמתבקש בין הלשון והספרות העברית.

אליעזר בן־יהודה, האיש שנתכנה בעל מלאכה אחת, בעל המלאכה האחת והמיוחדת, היה המנוע והמניע של מעשה ההחייה של העברית בדיבור פה, או של מה שמורנו חבר האקדמיה פרופ' שלמה מורג המנוח כינה "הישיבה המלאה לחיים של הלשון העברית".

מחפשי מוזריות וקוריוזים ראו לטעון שהיו מי שקדמו לבן־יהודה בהחייאת הדיבור העברי; ויש אף מי שדיברו על שלושה שקדמו לבן־יהודה, וסבורים הם שהוכיחו את אשר טענו. ולא הבינו שכל קודמיו של בן־יהודה השתעשעו מעת לעת בדיבור עברי, אבל כוחם לא היה יפה מכוחם של בני הדורות הקודמים שהשתעשעו בשיח עברי לעת מצוא. לעומת זאת בן־יהודה חתר למציאות אחרת, למציאות שהעברית תהא אופפת כול בכל עת ובכל מקום מן השחר עד חצות, כל ימות השנה, בהקיץ ובחלום. לשם כך הוא נאבק בעקשנות ועשה הכול שאימהות תדברנה עם ילדיהן עברית כדי שזו תהא לשון אמן.

והנה בתרע"ב (1912), קצת למעלה משלושים שנה לאחר עלותו של בן־יהודה ארצה ולאחר שכונן את הבית העברי הראשון, שגידל את הילדים הראשונים דוברי העברית משחר ילדותם, ופעל להוראת עברית בעברית, מכריז דוד ילון, מראשי המדברים במעשה התחייה, שהחלום היה למציאות. ובעשור השלישי של המאה העשרים מדברים כבר על למעלה מעשרים אלף תלמידים שכל לימודם נעשה בעברית ורבים מהם הייתה זאת להם לשון אם. ובאותו זמן

* דברי נשיא האקדמיה, שנאמרו בפתחת ישיבה רס"ג של מליאת האקדמיה, ישיבה חגיגית במעמד נשיא המדינה, מר משה קצב, ובמעמד שר המדע, התרבות והספורט, מר מתן וילנאי, שנתקיימה ביום כ"ו בכסלו תשס"ב (11 בדצמבר 2001).

ממש גם הלימודים הגבוהים באוניברסיטה העברית ובטכניון בחיפה החלו מתנהלים בעברית, פעולה שנתנה למעשה התחייה את הגושפנקה הסופית בהראותה שהעברית אינה רק לשון הדיבור של ילדים ושל הרחוב אלא לשון התרבות וההשכלה.

ויש להדגיש כי אסור ששמו של בן־יהודה יהיה קשור רק בחידושי מילים שנתקבלו ולא נתקבלו; משהחל בן־יהודה לכתוב את מילונו היה לאיש אחר. הוא היה לחוקר העברית, ולימים הגה את רעיון הקמת "מדרש הלשון", מוסד שיעמיד במרכז פעולותיו את מחקר הלשון העברית. כינונה של האקדמיה ללשון העברית חמש שנים לאחר הקמת המדינה, כמוסד המאחד בתוכו את מחקר הלשון ואת העשייה בלשון בתחום המינוח וקביעת התקן הלשוני, היה הביטוי והמענה המובהק למשאלת לב זו. האקדמיה המפגישה בתוכה חוקרי לשון ויוצרים בלשון – סופרים, משוררים, מתרגמים ועורכי לשון – הייתה למרכז המחקר החשוב ביותר של הלשון העברית; תוצאות המחקר הנעשה במוסד מזינות את הפעילות שלו בכל תחומי העשייה האחרים. ראשי האקדמיה בדור הראשון והשני, ויותר מכולם מורנו ורבנו פרופ' זאב בן־חיים, נשיאה השני של האקדמיה, השכילו להעמיד אותה כמחליפה של ועד הלשון ולא בחילוף השם בלבד. לא עוד פעילות בתחום המינוח וקביעת התקן הלשוני בלבד, אלא מוסד מחקר, תל תלפיות למחקר הלשון העברית וספרותה בשירותם של כל תחומי המחקר במדעי היהדות. ואזכיר רק דוגמה אחת מן העת האחרונה: פרסומה של מהדורת התלמוד הירושלמי בקיץ תשס"א בידי האקדמיה בא לשרת לא רק את חוקרי העברית אלא את כלל חוקרי מדעי היהדות בתחומי מחקר שונים ואת אנשי בית המדרש הישן שאינו מדיר עצמו מהישגי המחקר.

כללו של דבר, כשאנו מתכנסים כאן היום – מאה ועשרים שנה לאחר עלייתו של בן־יהודה ארצה וכשמונים שנה לאחר הסתלקותו – ראוי שנוכיר את צירוף זכויותיו הרבות: בראש וראשונה הוא היה למחוללה של תחיית הדיבור העברי, התייצב ככוח המניע בכינונו של ועד הלשון וכפעיל העיקרי בעבודתו, והוא היה אחד מחוקריה של הלשון העברית בפעולתו הגדולה בכתירת המילון ובהצבת היעד של הקמת מוסד מחקר. בהתבוננות של איש חזון גדול הבין כי משעה שהעברית תהיה לשון חיה ואופפת כול היא תיזקק למוסד שונה מוועד הלשון, למוסד שמחקר העברית יהיה בו לאבן הראשה. באתגר הזה עמדו מכונניה של האקדמיה והוליכוהו אל מעבר לחלומותיהם של בן־יהודה ושל בני דורו.

מאה ועשרים שנה של חייה המיוחדים של העברית כלשון דיבור הם מן ההישגים הגדולים של התחייה הציונית בארץ־ישראל ובמדינת ישראל. מאות

או אלפי ספרים מכל הסוגים נכתבים בכל שנה מאז ראשית המאה העשרים ועד היום בעברית החיה, ובכללם אתה מוצא ספרי לימוד, אסופות שירה וספרות יפה, ספרות מחקר וספרי הדרכה, קובצי מחזות ואוספי פזמונים מושרים ולא מושרים; ומה לא? והלשון העברית חיה ותוססת בכל תחומי החיים כלשון דיבור טבעית כימי עולם בפי מיליוני אנשים.

גם האוכלוסיה הלא היהודית דוברת עברית ויש בתוכה כותבים ודוברים שיכולים לשמש מופת ליהודים. ואף זאת, היצירה העברית מעוררת עניין מעבר לים; מאות ואלפי ספרים ושפעי שירים ניתרגמו לעשרות לשונות במערב ובמזרח הרחוק. ולא הזכרתי כאן אלא ראשי דברים.

ברם גם במעמד החשוב הזה יש לבוא חשבון עם כמה מן הגילויים של חיי התרבות העברית בארץ; גילויים שניבט מהם מעמדה של העברית במערכות החינוך ובחיי התרבות ושמהם אתה למד על הלך רוחם של הבולטים בנושאי דגלה של התרבות. וחשבון זה ראוי שיעשה – ולו בדרך קצרה – במעמדם של נשיא המדינה ושל שר המדע והתרבות.

העברית שכולנו מדברים וכולנו כותבים וקוראים לא נוצרה יש מאין, היא ינקה ממקורות התרבות העתיקים שלא נס לחם; הכותבים והדוברים שאבו מן המקרא, מספרות חז"ל, מספרות ימי הביניים ומכלל ספרות הדורות הכתובה עברית או עברית וארמית. החיבור שהיו מחוברים מחוללי תחיית הספרות העברית והלוחמים לתחיית הדיבור העברי בדורות הראשונים אל המקורות של ספרות ישראל לדורותיה הרים את תרומתו לקיום הרציפות הלשונית. הכותבים ומחיי הדיבור ראו עצמם חוליה בשרשרת ההיסטורית, חוליה שנתחברה חיבור של קיימה אל מסורת בת אלפי שנים. ואולם בדורנו נשתנתה המציאות הזאת; דומה אני שהביטחון המופרז המאפיין את בני דורנו ובמיוחד את המשכילים באמת ומשכילים אחרים הצמיח תחושת ביטחון שהניתוק מן הטקסטים הקדומים אין בו דופי. אבל הניתוק ממקורות העברית והתחושה שיש למלא את מוחותיהם של ילדים ושל צעירים במה שמובא מעבר לים או מעבר לאוקיינוס מסכנים את הרציפות התרבותית הזאת, וכבר דלדלו את הרוח ואת הלשון.

סכנה למעמד העברית באה במיוחד מכיוון מסוים מאוד: מן המוסדות להשכלה גבוהה שדוחים את הכוהנת מפני הפונדקית; האנגלית הולכת וכובשת לה מעמד של לשון התרבות ולשון ההשכלה, והעברית נדחקת מפניה. כינוסים רבים והרצאות לרוב מתנהלים על טהרת האמריקאית, והתביעה להעדפת הפרסומים בה באוניברסיטאות היא מן המפורסמות. אמת ויציב, הטענה לקיום שיח בין-לאומי בלשון בעלת מעמד בין-לאומי יש בה מן ההצדקה ומן הכנות, וראויה היא שתיאמר, אבל יש בה גם הרבה מהעמדת הפנים של מי שמקום עבודתם במזרח ולבם בסוף מערב. ודאי הוא שאין לנו

דבר נגד מה שנכתב משמאל לימין, אבל צריך שיהא לנו סדר עדיפות שיקדים את מה שנכתב מימין לשמאל.

האקדמיה ללשון העברית יכולה אך להתריע על המחדלים, להצביע על הכיוון הרצוי לתקנת המצב ולשמש מופת בפעולתה שלה, אבל רק ראשי המדינה וחברי הממשלה יכולים לנקוט את האמצעים הראויים לשינוי המצב הזה באמצעות פעולות מתמידות ונמשכות במערכת החינוך ובמערכות אחרות. אני פונה כאן לכבוד נשיא המדינה ולשר התרבות ופניתי גם לשר החינוך ליזום פעולה רצינית בכיוון זה. האקדמיה ללשון העברית מקבלת על עצמה לשמש גוף מוביל בתחום זה כמתחייב מן החוק וכמתבקש מן המשקל המצטבר של חבריה משתי החטיבות – היוצרים כותבי השירה והפרוזה והמתרגמים וחוקרי הלשון לתקופותיה. אין הכוונה חלילה לא להעמדת משטרת לשון ולא לחקיקה אלא לפעולה חינוכית ולתביעה מוסרית. הישיבה של היום במעמד נשיא המדינה היא התחלה בכיוון זה, ואנו מודים לו ולשר המדע והתרבות במאוד מאוד על המעשה הגדול הזה. אבל החגיגות של חנוכה תססיב תחלופנה ונשוב אל ההווה של יום־יום. אסור שהישגי הלשון העברית בדורות התחייה ובדור התקומה יעמדו בסכנה קיומית; לשם כך דרושה פעולה ממלכתית נמרצת, ויפה שעה אחת קודם.

לעז ב"כתיב חסר"

LMHDRIN MIN HMHDRIN

רחוב בן־יהודה, ירושלים
(מסר גד בן־עמי צרפתי)